

Kulturna baština: spomenici koji predstavljaju kontroverznu povijest

Prošlo stoljeće, stoljeće svjetskih ratova, obilježili su radikalni pojedinci, totalitarni režimi i tragični događaji s političkom pozadinom. Dok danas na njih javnost gleda prijekorno, svojevremeno su bili veličani u toj mjeri da su u njihovu čast podizani spomenici. Bez obzira na vremenom nastalu razliku u pogledu na ono što je spomenikom tematizirano, spomenik kao takav, i prije sto godina, i danas, asocira na veličanje, zbog čega je one koji prikazuju nešto negativno, logično smatrati kontroverznima. Međutim, postavlja se pitanje tko ima pravo odlučivanja o tome što je „negativno“ da bi bilo prikazano spomenikom. Ako se nešto i definira takvim, treba li spomenik ukloniti ili ga ostaviti kao podsjetnik na strahote i upozorenje kako iste ne smiju biti ponovljene? Ukoliko se odlučimo za uklanjanje, brišemo li tragove prošlosti? Konačno, stvaraju li se novi, (ne)ispravni tragovi kada se u sadašnjosti podižu spomenici kontroverzama iz prošlosti?

Godine 2012. u Italiji je postavljen spomenik Rodolfu Grazianiju – fašističkom generalu i osuđenom ratnom zločincu koji je odgovoran za smrt tisuća ljudi u bivšim talijanskim kolonijama. Suvišno je objašnjavati zašto je spomenut spomenik potrebno ukloniti. Isto vrijedi i za onaj podignut u čast vojnicima Crvene armije koji su poginuli 1944. i 1945. pri „oslobođenju“ Mađarske. Što su komunisti, tada nazvali oslobođenjem, danas se smatra okupacijom nakon koje je uslijedio totalitaristički teror. S tim na pameti, opravdano je tvrditi da smrt tih vojnika ne treba biti veličana kao herojska i jasno je zašto se većina Mađara zalaže za uklanjanje spomenika. S druge strane, postoje slučajevi gdje situacija nije tako jasna. Kod prethodna dva primjera, javnost se slaže oko toga tko je negativac, no nalazimo i situacije gdje su ljudi po tom pitanju podijeljeni. Jedna takva je spor Estonaca i Rusa oko „Brončanog vojnika“, podignutog 1947. u spomen na pobjedu ruske vojske nad nacistima u Estoniji. Dok ga Rusi vide kao simbol pobjede nad nacistima, Estonci podsjećaju na gubitak njihove neovisnosti pod Sovjetskim Savezom od 1940. do 1991. tim više što je „Brončani vojnik“ zamijenio spomenik estonskoj neovisnosti, koji je prethodno stajao na istom mjestu. S obzirom na to da obje strane imaju valjan argument, očekivano je pitanje tko ima pravo odlučiti o sudbini „ruskog“ spomenika. U ovom je slučaju to pravo, budući da se nalazi na njihovom teritoriju, pripalo estonskim vlastima koje su ga 2007. odlučile ukloniti. Ovo nije jedini slučaj gdje je spomenik „nestao“ zbog nacionalnih uvjerenja. Kip „The Statue of Humanity“ nastao je 2011. godine kao simbol pomirenja Turaka i Armenaca nakon turskog genocida nad Armencima provedenog poslije Prvog svjetskog rata. Iste je godine bio razmontiran jer Republika Turska ono što se dogodilo ne smatra genocidom pa je s njene strane spomenik doživljen kao poniženje. U ovom je slučaju kontroverzno upravo uklanjanje, a ne postavljanje spomenika. Zbog takvog poteza Turske većina ju je osudila, no Estonci iz prethodnog za svoje uklanjanje nisu pokupili kritike, a to dokazuje kako društvo procjenu o tome što je kontroverzno, prepušta strani koja je žrtva. Budimpešta je također doživjela osudu zbog uklanjanja jednog spomenika i to od vlastitih građana. Radi se o statui Imrea Nagya – vođe pobune protiv sovjetske vlasti u Mađarskoj. Kip je prvotno postavljen tako da gleda na zgradu parlamenta kako bi se prikazala čežnja Nagyevih suvremenika za političkom promjenom. Godine 2018. kip je pomaknut s izvorne pozicije, što je doživljeno kao kontroverza, ali ne iz etičkih razloga kao kod ostalih navedenih primjera, već zbog povijesnog značaja. Naime, značenje spomenika nije određeno isključivo njegovim sadržajem, nego i vremenom, mjestom te okolnostima nastanka. Promjenom položaja, Imreov kip gubi svoju ideju, a time se mađarskoj povijesti i kulturi oduzima jedan *komadić*. Na kraju krajeva, s razlogom, primjerice, egipatski sarkofag ima posebni šarm kad se nalazi u grobnici faraona nego u vitrini nekog europskog muzeja. Mađarska na listu kontroverznih spomenika stavlja još jedan. Riječ je o spomeniku žrtvama njemačke okupacije koja je započela 1944. godine, a tijekom koje je ubijeno gotovo milijun Mađara (uglavnom Židova i Roma). Skulptura se sastoji od orla koji prikazuje naciste i anđela koji simbolizira Mađarsku. Mnogi smatraju da je Mađarska odabirom „nevinog“ anđela htjela sugerirati kako su za zločine izvršene u vrijeme okupacije odgovorni isključivo Nijemci, što nije istina jer su oni Mađarskom upravljali neizravno, tj. preko marionetske vlade koju su činili Mađari. Dakle, dio odgovornosti je zasigurno i na toj ne-njemačkoj vladi. Ovaj primjer pokazuje kako spomenici čija je tematika nešto iz prošlosti, a bivaju osmišljeni danas, mogu biti sredstvo koje će netko zloupotrijebiti u pokušaju da tu prošlost prikaže u izmijenjenom svjetlu. Taj problem kontroverznom čini statu u Potsdama, kojom se odaje čast nepoznatom njemačkom dezertneru zbog napuštanja „zle“ njemačke vojske. Stvar je u tome što dezertner za tu buduću odluku nije mogao znati tako da ne možemo tvrditi kako je vojsku napustio iz časnih razloga, kako spomenik podignut godinama nakon samog rata neutemeljeno sugerira.

Svi raspravljani problemi nešto su do čega se dolazi dubinskom analizom, no nije realno misliti kako će prolaznici analizirati spomenike na nekoj dubokoj razini. Oni vide samo površinu - sliku onoga što je njime prikazano i automatski je percipiraju kao nešto vrijedno poštovanja zbog toga što je u formi spomenika. Zbog toga nešto negativno mogu doživjeti pozitivnim samo zato što je tome dignut spomenik i upravo zbog takvog utjecaja na javnost sva su pitanja vezana uz kontroverzu takvih statua manje važna od sljedećeg: „Trebaju li kontroverzni spomenici biti uklonjeni?“ Moje je mišljenje da definitivno šalju krivu poruku, ali jednako tako smatram da bi njihovo brisanje bilo pokušaj negiranja „loših“ stvari iz prošlosti. Zato rješenje vidim u premještanju kontroverznih spomenika u muzeje gdje će njihova problematičnost biti jasno istaknuta. Tako će se iz njih i dalje moći učiti povijest, ali uz naglasak da se radi o povijesti koja nije zaslužila slavu i poštovanje.

IZVORI:

Hungary: the monument to the Red Army in Liberty Square

Budapest: the monument to the Victims of German Occupation in Liberty Square, Budapest

Hungary: the monument to Imre Nagy in Budapest

Estonia: the Bronze Soldier, Tallinn

Turkey: The Statue of Humanity Symbol of Friendship or a Monster of Humiliation?

Germany: the memorial to the unknown deserter in Potsdam

Italy: the monument to Rodolfo Graziani in Affile